

Katsaus

numero 5—6 1967

Reijo Wilenius

Jarl Pousar

Risto Volanen

A.-V. Perheentupa

Yrjö Engeström

Yrjö Massa

Lauri Hannikainen

Usko Tuukko

**Yhteiskuntafilosofian uusi
aalto**

Tre dikter

Humanistien köyhyys ja nöyryys

**Kansantaloustiede ei ole tästä
maailmasta**

**Hipit: maisema avautuu
kaikkiin suuntiin**

Mitä on hippie-liike

Henkistä kehitysapua

Ihminen vailla vastausta

KULTTUURI - POLITIIKKA - TALOUS

KATSAUS

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki 32, Laajasuontie 26 D 28, puhelin 47 66 22

Vuosittilais 5 mk.

Katsaus voidaan tilata käyttämällä Kustannusoy Katsauksen postisiirtotiliä 145421 tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Neljä numeroa vuodessa.

Yhdestoista vuosikerta.

Jokainen kirjoittaja vastaa itse kirjoituksensa sisällöstä.

YHTEISKUNTAFILOSOFIAN UUSI AALTO

Reijo Wilenius

On väitetty, että yhteiskuntafilosofia on näytellyt osansa loppuun — että Marx oli viimeinen suuri yhteiskuntafilosofi, joka samalla edusti käännettä yhteiskuntafilosofiasta yhteiskuntatieteisiin. Tämä väite pitää vain osittain paikkansa. Totta on että tällä vuosisadalla tapahtunut valtava yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen nousu näyttää syrjäyttäneen yhteiskuntaan kohdistuvan filosofisen spekulaaation. Mutta pitää myös paikkansa, että etenkin viimeisen kymmenen vuoden aikana on virinnyt voimakas filosofinen keskustelu yhteiskuntatieteiden perusteista.

Erinomainen johdatus tarkoittamaani filosofiseen keskusteluun on Peter Winchin tutkimus 'The Idea of a Social Science and its Relation to Philosophy' (1958). Tällä tutkimuksella on nähdäkseni ollut uraauurtava merkitys; sen jälkeen on ilmestynyt lukuisia tutkimuksia yhteiskuntatieteiden filosofian alalta. Esitykseni perustuu suurelta

osalta Winchin selvitykseen niistä perustavista ajatustavoista, joille yhteiskunnan tutkimus rakentuu.

Winchin lähtökohta on kritiikki, jonka hän kohdistaa erääseen viime vuosikymmeninä vallinneeseen käsitykseen filosofian luonteesta ja tehtävästä. Tämä käsitys voidaan ilmaista sanomalla, että filosofian tehtävä rajoittuu 'kielellisten hämäryyksien poistamiseen'. Kieli, tieteenharjoittajan välttämätön apuväline, sisältää puutteita, jotka haittaavat hänen työtään; hänen avukseen kiiruhtaa filosofi eräänlaisena 'kielimekaanikkona', joka analyttisin menetelmin korjaa kielessä esiintyviä vikoja.

Jos emme halua tyytyä tähän käsitykseen filosofiasta (haluamatta kiistää, että sen pohjalla on saavutettu merkittäviä tuloksia), emmekä halua palata siihen käsitykseen, että filosofi voi pelkällä *a priori*-spekulaatiolla korvata empiiristä tutkimusta, mitä jää jäljelle?

Winch ilmaisee tämän 'jäännöksen' seuraavalla tavalla. "Kun tiedemies tutkii luontoa, erityisten todellisten olioiden ja tapahtumien syitä ja seurauksia, filosofi tutkii todellisuuden luonnetta selaisenaan ja yleisesti."

Tätä määrittelyä ei voi pitää onnistuneena, koska se helposti johtaa siihen ajatukseen, että kaikkien yksityisten olioiden lisäksi on olemassa jokin todellisuuden yleinen olemus, jonka paljastaminen on filosofian tehtävä. Turvallisemmin tullaan filosofian problematiikkaan kysymällä, mitä vikaa on edellä luonnehditussa 'mekaanikkokäsityksessä' filosofiasta.

Sen vika on ilmeisesti siinä, että se edellyttää selvää ja yksiselitteistä erottelua kielen (tai kielen ilmaisemien käsitteiden) ja todellisuuden (tosiasioiden) välillä. Toisaalla on olemassa tosiasioitten maailma, todellisuus, ja toisaalla ihmisen kuvaus, käsitteet ja käsitykset siitä.

Mitään sellaista yksinkertaista erottelua ei kuitenkaan voida tehdä. Todellisuus ja kuvauksemme tai käsityksemme todellisuudesta ovat tosiasiaassa erottamattomasti kietoutuneet yhteen.

Voidaan yleisesti sanoa, että kielemme ilmaisemat käsitteet ovat ikäänkuin linssejä, joiden kautta vasta 'havaitsemme', 'käsitämme' ja 'ymmärrämme' ilmiöitä ja niiden suhteita. Hyvä esimerkki siitä, miten uusi käsite auttaa linssin tavoin havaitsemaan ja käsittämään aikaisemmin 'pelkästään nähtyjä' ilmiöitä, on bakteerin käsitteen aiheuttama kumous lääketieteellisessä ajattelussa. Toinen esimerkki on päämäärän käsitteen osuus kreikkalaisessa maailmankuvassa; voidaan sanoa että kreikkalaiset 'havaittivat' ja 'ymmärsivät' ainoastaan ilmiöitä, joihin saattoi soveltaa päämäärän käsitettä; muunlaisille ilmiöille he olivat enemmän tai vähemmän 'sokeita'. — Filosofisen tutkimuksen eräs tehtävä, mikä ei kuulu millekään erityistieteelle, on juuri tämän kaltaisten peruskäsitteiden selvittäminen ja kehittäminen.

Näillä viittauksilla olen halunnut osoittaa, miten ongelmallinen on itsestään selvänä pidetty erottelu kielen ja todellisuuden välillä.

Todellisuuden käsitteen problemaattisuuden oivaltaminen antaa niin sanoakseni uutta ilmaa filosofian ja ennen kaikkea tieto-opin siipien alle. Jatkaakseni kuvaa: filosofia ei tyydy vain nokkimaan roskia kielestä vaan kohoaa lentoon, tutkimaan (Winchin sanoin) "todellisuuden luonnetta sellaisenaan ja yleisesti". Kysymykset, mitä on todellinen, tieto, ymmärtäminen jne., ovat filosofian kysymyksiä, joihin luontoa ja ihmistä tutkivat tieteet eivät vastaa mutta joihin ne edellyttävät jonkin vastauksen annetuksi. Ehkä paremmin kuin kuva linnusta sopii filosofiaan kuva myyrästä, joka tunkeutuu tieteiden edellyttämän käsitteistön uumenin, selvittämään, mitä tieteen piirissä tarkoitetaan 'tosiasialla', 'kuvaamisella', 'selittämisellä' jne. Tieteenharjoittajan suhdetta tähän työhön luonnehtii seuraava Winchin lausuma:

"Tämä [filosofin työ] tietenkin ärsyttää kokeellisen tieteen harjoittajaa, ja hänen päämääriensä ja intressiensä kannalta sellainen asenne on täysin oikea. Mutta [tieteen] filosofiseen probleemiin ei päästäkään käsiksi kokeellisen tieteen menetelmin. Siihen ei saada vastausta yleistämällä yksityisistä tapauksista, koska tietty vastaus filosofiseen kysymykseen sisältyy jo siihen, että näitä tapauksia pidetään 'todellisina'."

En voi välttää vaikutelmaa, että Winchin käsitys filosofian ja tieteen suhteesta merkitsee uutta heräämistä kysymyksiin, jotka olivat eläviä Hegelin ja eräiden hänen oppilaidensa ajattelussa.

Varhaiskirjoituksistaan lähtien Hegel kritikoி sitä käsitystä, että ulkomaailma on olemassa ihmisen (käsitteellisestä) toiminnasta riippumatta. Tämä on arkitietoisuuden harhakuva; se ilmaisee ihmisen vieraantumista oman käsitteellisen työnsä tuloksista. Ulkomaailma on olennaisesti ihmisen henkinen luomus. Hegelin mahtava termi 'absoluuttinen tietäminen' merkitsi tietoisuutta siitä, että ihminen käsittävänä ja ajattelevana olentona kaiken aikaa luo ulkomaailmaa. Hegel ei kuitenkaan väitä, että ulkomaailma on pelkästään meidän käsitteellinen tuotteemme; 'todellisuus' syntyy siten, että käsite kohtaa sen, mikä on 'annettu'. 'Annettua' ovat viime kädessä aistimussisällöt.

Yhteiskuntatieteet edellyttävät jonkin inhimillisen käyttäytymisen (toiminnan) käsitteen. Tämä käsite ilmaisee, mikä on se ilmiö tai tosiasia, joiden suhteita ne tutkivat.

Winchin perustava huomautus inhimillisen käyttäytymisen käsitteestä on, että käsityksemme todellisuudesta ei ole käyttäytymisestämme erillinen asia vaan sen oleellinen tekijä: "on ilmeistä, että ihmiset tekevät toimintaansa koskevia päätöksiä sen käsityksen perusteella, mikä heillä on ympärillään olevasta maailmasta." Arkinen esimerkki: Haluamme matkustaa paikkakunnalta A paikkakunnalle B. Tiedämme, että A:sta B:hen pääsee junalla, tiedämme, missä sijaitsee A:n asema ja milloin sieltä lähtee juna B:hen. Tämän tiedon 'perusteella' toimimme niin, että ehdimme ajoissa ju-

naan. Toinen, Winchin esittämä esimerkki: "Munkilla on tietyt luonteenomaiset sosiaaliset suhteet munkkiveljiinsä ja ihmisiin luostarin ulkopuolella; näistä suhteista olisi mahdotonta esittää muuta kuin pintapuolinen kuvaus ottamatta lukuun uskonnollisia ideoita, jotka ovat munkin elämän perustana." Tähän esimerkkiin sisältyy väite, että toimivan henkilön — tässä tapauksessa munkin — sosiaalisen käyttäytymisen kuvaukseen tai selitykseen kuuluu välttämättä selvitys käsityksestä, jonka hän on muodostanut todellisuudesta.

Se että ihmisen sosiaalinen käyttäytyminen on olennaisesti ilmaus hänen käsityksistään (tiedostaan) todellisuudesta ja ymmärrettävissä vain tästä tiedosta käsin, on Winchin keskeinen teesi, jonka kehittelyä on oikeastaan hänen koko tutkimuksensa yhteiskuntatieteen luonteesta.

Winchin näkemys tiedon ja toiminnan suhteesta liittyy selvästi hänen edustamaansa tieto-oppiin. Jos olemme sillä kannalla, että todellisuus on jossakin mielessä ihmisen käsitteellinen luomus, että "maailma on meille, mitä ilmenee käsitteiden kautta", silloin olemme myös taipuvaisia ajattelemaan, että käsitteemme ja käsityksemme ovat käyttäytymisessämme merkittävä tekijä, että käyttäytymisemme jossakin mielessä ilmaisee tai toteuttaa käsitteitämme ja käsityksiämme. Ja silloin täytyy käyttäytymisen selityksen sisältää ne käsitteet, joita toimiva henkilö 'harjoittaa' toiminnassaan.

Winch on selvillä siitä, että hänen käsityksensä on ristiriidassa erään nykyään vallitsevan käyttäytymisen selittämisen idean kanssa. Tämän vastakkaisen teesin esittää Emil Durkheim seuraavalla tavalla:

"Pidän äärettömän hedelmällisenä sitä ideaa, että sosiaalinen elämä olisi selitettävä — ei niiden henkilöiden käsittein, jotka siihen osallistuvat — vaan syvemmin, heille tiedottomin syin. Ja uskon, että nämä syyt on pääasiassa etsittävä siitä tavasta, millä yhteenliittyneet yksilöt ovat ryhmittyneet."

Jotta voisimme selvemmin nähdä kahden edellä esitetyn yhteiskuntatiedon idean vastakohdan, on viitattava eräisiin ajatuksiin, jotka ovat tulleet esiin keskustelussa toiminnan (teon) käsitteestä.

Viimeaikainen mielenkiinto toiminnan käsitteeseen lienee osittain reaktio sitä käyttäytymisen käsitettä vastaan, joka on kehittynyt eräiden luonnontieteellisten ajatustapojen pohjalta. Lähinnä fysiikasta saadun esikuvan mukaan on inhimillinen toiminta pyritty kuvaamaan pelkäksi liiketapahtumaksi, jonka selittäminen tapahtuu olennaisesti samanlaisin (kausaalisin) ajatustavoin kuin elottomien kappalten liikkeiden selittäminen. Tämän pyrkimyksen eräs huipentuma on ollut behaviouristinen liike, jonka ideaalina on ollut inhimillisen toiminnan kuvaaminen 'värittömäksi liikkeeksi'.

Charles Taylor, joka tutkimuksessaan 'The Explanation of Behaviour' (1964) analysoi behaviouristisia käsitteitä ja teorioita, esittää mielenkiintoisia huomautuksia niiden käyttämisen seurauksista. Puhe vapaudesta, valinnasta ja vastuusta kadottaa mielensä; ja täl-

löin romahtaa pohja koko nykyiseltä sosiaaliselta elämänmuodolta, joka rakentuu näille käsitteille. Tähän Taylorin toteamukseen voidaan lisätä huomautus suunnittelun käsitteestä. Erään yleisen käsityksen mukaan ihmisen ja yhteiskunnan behaviouristinen tutkimus, joka selittää inhimillistä käyttäytymistä yksinomaisesti kausaalisenä tapahtumana, vasta tekee mahdolliseksi tehokkaan rationaalisen yhteiskuntasuunnittelun. Tämä käsitys perustuu kuitenkin nähdäkseni ajatusvirheeseen. Ajatus, että ihminen tarkoituksen, päämäärän ja suunnitelman mukaan ohjaa toimintaansa, on ilmeisessä ristiriidassa behaviouristisen käsitteistön kanssa. Tästä ristiriidasta katsotaan ehkä pelastuttavan sen 'käytännöllisen kompromissin' avulla, että yhteiskunta jaetaan kahteen kastiin: toisaalla on olemassa vapaasti ja tarkoituksellisesti toimivien suunnittelijoiden ryhmä ja toisaalla kausaalisesti käyttäytyvien suunnittelutavien massa. Tämä 'sosiaalisen insinööritaidon' idea, joka liittyy uskoon, että ihminen on lopulta saavuttamassa inhimillisen käyttäytymisen suhteen samanlaisen herruuden kuin luonnon suhteen, perustuu nähdäkseni tiedottomasti kahteen erilaiseen inhimillisen käyttäytymisen käsitteeseen.

Taylorin analyysi osoittaa kuitenkin, etteivät ainakaan nykyiset behaviouristiset käyttäytymisen teoriat kestä yksityiskohtaista kritiikkiä. Mitä tulee tavalliseen väitteeseen käyttäytymistieteiden 'lapsuudesta', Taylor huomauttaa, että "se väistää ongelman. Sillä kysymys saattaa olla siitä, että nämä ovat 'lapsuudessaan' koska niiden varttumiseen on olemassa kohtalokas este, so. että ne ovat epäkorrekteja. 'Galileinen henki' on valinnut psykologiassa jo melko kauan aikaa, ja jos se ei ole saanut kokeellisen psykologian alalla mitään erityisen solidia aikaan, saattaa syynä olla se, että vallitsevat tutkimustavat ovat vääriä."

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että kysymys inhimillisen käyttäytymisen luonteesta — samalla kun siihen kohdistuu voimakas filosofinen mielenkiinto — on tällä hetkellä kiistanalainen. Markkinoilla kilpailee kaksi olennaisesti erilaista inhimillisen käyttäytymisen käsitettä. Epäselvyys näissä filosofisissa kysymyksissä tekee epäselväksi, mihin suuntaan on kehitettävä yhteiskuntatieteiden ja yleensä ns. käyttäytymistieteiden tutkimustapoja, metodologiaa. Se että tutkijoiden enemmistö näissä tieteissä näyttää tällä hetkellä pitävän ideaalinaan (luonnontieteiden esikuvan mukaan) jotakin kausaalisen selitystavan muunnosta, ei anna oikeata kuvaa siitä epävarmuudesta, mikä vallitsee filosofisella tasolla.

Oma kantani on, että kahden kilpailevan käyttäytymisen käsitteen ja selitystavan välillä voidaan saavuttaa 'rauhanomainen rinnakkaiselo'. Tämä edellyttää, että kumpikin osapuoli luopuu 'imperialistisesta tavoitteesta'. Tällä hetkellä sellainen sopimus (en tietenkään kuvittele, että sitä tosiasiaa koskaan tehdään) on mahdollinen vain rationaalisen uskon pohjalta. Tarvitaan todella huomattava määrä ei-rationaalista uskoa kannanottoon, että esim. tieteellisen tutkijan,

valtiomiehen tai liikeyrityksen johtajan o m a t ajatukset toimintansa tarkoituksista voidaan sulkea pois hänen toimintansa selityksestä — että ne eivät ole mikään olennainen tekijä hänen toiminnassaan.

Edellä on luonnehdittu kahta erilaista inhimillisen käyttäytymisen käsitettä. Näihin kahteen peruskäsitteeseen liittyy kaksi erilaista selitystapaa, finaalin ja kausaalinen. Näihin kahteen selitystapaan taas liittyy kaksi erilaista tutkimustapaa tai metodologista asennetta. Niitä voidaan alustavasti luonnehtia sanomalla, että toinen pyrkii saamaan selville toimivan henkilön o m a t ajatukset toimintansa tarkoituksesta, kun taas toinen taipuu sivuuttamaan toimivan henkilön omat selitykset käyttäytymisensä mielestä ja selittämään sen (Durkheimin sanoin) ”syvemmin syin”, so. t u t k i j a n käsitteillä.

Voimakkaimpia yrityksiä korvata tutkittavien käsitykset toiminnastaan tutkijan käsitteillä on Vilfredo Pareton pääteos 'Trattato di sociologia generale' (1916). Pareton eräs perustava väite on, että ne ideat, joilla eri yhteiskunnat ymmärtävät ja selittävät toimintansa, vaihtelevat suuresti, kun taas itse toiminnat useissa tapauksissa pysyvät suunnilleen samanlaisina. Tätä väitettä ilmaisee hänen tunnettu jaottelunsa j ä ä n t e e t (residues) ja j o h d a n n a i s e t (derivations). Niitä käyttäytymismuotoja, jotka näyttävät olevan suhteellisen samanlaisia eri yhteiskunnissa, hän nimittää jäänteiksi, ja niitä, jotka vaihtelevat, hän nimittää johdannaisiksi. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat ideat ja ideologiat, joilla ihmiset ymmärtävät ja selittävät käyttäytymistään. Ne ovat ”muuttuvampia [kuin jäänteet], koska ne heijastavat mielikuvituksen leikkiä.” Pareto esittää mm. esimerkin kasteen rituaalin yhtäläisyydestä eri kulttuureissa ja siihen liittyvien oppien erilaisuudesta.

On mielenkiintoista todeta, mille e d e l l y t y k s i l l e Pareton jaottelu perustuu. Yhteiskunnan tutkijan eräs tehtävä on epäilemättä etsiä samanlaisuuksia sosiaalisten käyttäytymismuotojen välillä. Mutta olennainen filosofinen kysymys on, mistä saamme samanlaisuuden kriteerit. Kun on kysymys puhtaasti fyysisistä ilmiöistä ('luonnonilmiöistä'), on ilmeistä, että samanlaisuuden tai erilaisuuden kriteerit muodostaa tutkija. Mutta kun on kysymys inhimillisestä käyttäytymisestä, ei asia ole niin yksinkertainen. Jos silloin Pareton tavoin sivuutamme tutkittavien omat käsitykset käyttäytymisensä tarkoituksesta (ja näihin käsityksiin sisältyvät samanlaisuuden ja erilaisuuden kriteerit), valitsemme tietoisesti tai tiedottomasti sen kannan, ettei niillä (käsityksillä) ole käyttäytymisessä mitään olennaista merkitystä — että ne ovat eräänlaisia käyttäytymisen tarpeettomia lisäkkeitä. Samalla irroitamme käyttäytymisen siitä sosiaalisesta yhteydestä, johon tutkittavan omat käsitykset sen asettavat. Tätä kannanottoa ja sen seurauksia valaisee kaksi Erik Allardtin esittämää esimerkkiä. ”Olettakaamme että toteamme käyttäytymisen ulkoisten muotojen, eleiden, vuorovaikutusfrekvenssin, liikkeiden jne. olevan täsmälleen samanlaiset leikissä, joka tavataan pohjoismaisilla lapsilla, ja jossakin bušmannien uskonnollisessa sere-

sosiologin suhde uskonnolliseen toimintaan ei siten voi olla pelkäsmoniassa. Siitä huolimatta on väärin väittää, että kysymyksessä on sama sosiaalinen käyttäytyminen. Me teemme tämän johtopäätöksen, koska toimivien yksilöiden käsitteillä ja säännöillä on omissa sosiaalisissa yhteyksissään aivan eri merkitykset. Toinen esimerkki: Kun ratkaistaan, onko tietty toiminta kommunistinen, otetaan huomioon kommunistinen ideologia ja kommunistien käsitteiden ja sääntöjen merkitys kommunistisessa ympäristössä. On ehkä mahdollista todeta tiettyjä ulkoisia yhtäläisyyksiä esimerkiksi juopottelevien ryhmien ja kommunististen solujen välillä, mutta on ilmeistä että tällöin sivuutetaan jotakin aivan olennaista kommunistisissa soluissa.”

Allardtin esimerkit viittaavat Pareton näkemykselle vastakkaiseen yhteiskuntatieteen ideaan. Palaamme nyt Winchin käsitykseen yhteiskuntatieteen luonteesta. Hän kehittää seuraavalla tavalla esiin sen eron, mikä vallitsee luonnontutkijan ja yhteiskuntatutkijan ’tilanteiden’ välillä.

Kaikki tieteellinen tutkiminen edellyttää käsitteistöä. Jonkin asian huomaaminen on sen luonteenpiirteiden tunnistamista, ja tämä edellyttää, että tutkijalla on sellaisten luonteenpiirteiden käsite ja että hän on oppinut säännön, jonka mukaan käsitettä käytetään. Tämä edellytys asettaa hänet yhteyteen tutkijatovereiden kanssa. Tutkija kehittää ja käyttää käsitteitään toisaalta suhteessa siihen todellisuuden alaan, jota hän pyrkii ymmärtämään, ja toisaalta suhteessa muihin saman alan tutkijoihin, joiden kanssa hänellä on yhteinen käsite- ja sääntöjärjestelmä.

”Käsitteet ja kriteerit, joiden perusteella sosiologi arvostelee, että kahdessa tilanteessa on tapahtunut sama asia tai suoritettu sama teko, on ymmärrettävä suhteessa sosiologista tutkimusta hallitseviin sääntöihin. Mutta tässä kohtaamme vaikeuden; kun kysymyksessä on luonnontutkija, olemme tekemisissä vain yhden sääntöjärjestelmän kanssa, nimittäin sen mikä hallitsee luonnontieteellistä tutkimusta, kun taas semitä sosiologi tutkii, samoin kuin hänen tutkimustyönsä, on inhimillistä toimintaa, jota harjoitetaan tiettyjen sääntöjen mukaan. Ja juuri nämä säännöt, ennemmin kuin ne jotka hallitsevat sosiologista tutkimustoimintaa, ilmoittavat mitä merkitsee ’saman asian tekeminen’ tiettyllä toiminnan alueella.”

Winch esittää uskonnon sosiologian alalta — jolla yksinomainen ’durkheimilainen’ asenne saattaa olla erittäin harhauttava — yksinkertaisen esimerkin, joka valaisee hänen kantaansa. Raamatussa kerrotaan, että fariseus ja publikaani rukoilivat. Edellinen sanoi: ”Kiitän Sinua Jumala, etten ole samanlainen kuin muut ihmiset”, ja jälkimmäinen: ”Ole Jumala armollinen minulle syntiselle”. Tekivätkö he saman teon? Vastaus edellyttää rukouksen käsitteen selvittämistä, mikä on uskonnollinen kysymys. Kriteerit, joiden mukaan arvostelimme, ovatko nämä kaksi tekoa samanlaisia, kuuluvat ensi sijassa uskontoon, eivät uskonnon sosiologiaan tai psykologiaan. Uskonnon

tään havainnon tekijän suhde havainnon kohteeseen (kuten luonnon-tutkijan suhde luonnon ilmiöihin); voidaan sanoa, että hän on ensi sijassa oppilaan asemassa suhteessaan siihen elämänmuotoon, jota hän tutkii.

Jos meillä on taipumusta tuntea ylemmyyttä uskonnollista toimintaa harjoittavien suhteen, ajatelkaamme toista tapausta: tutkimme matemaattista toimintaa jonkin intellektuaalisen kulttuurin piirissä. Mitä me voimme sanoa tästä toiminnasta, ellemme ensin opi sitä harjoittavilta heidän käsitteistään? Yleisenä sääntönä voidaan pitää, että mitä 'henkisempää' tutkimamme toiminta on, sitä enemmän joudumme ottamaan sen suhteen oppilaan roolin. On selvää, ettei meidän tutkijoina tarvitse pyytää siihen käsitteistöön, minkä toimivat henkilöt ilmaisevat (eikä liioin 'uskoa' siihen heidän tavallaan), vaan voimme myös paljastaa kyseisen toiminnan 'piileviä' sääntöjä ja tarkoituksia. Tehtävämme on kehittää eksplisiittisesti esiin siinä toteutuvien arvojen ja normien järjestelmä.

Ehkä merkittävin metodologinen seuraamus Winchin yhteiskuntatieteen ideasta on, että tutkijan tulee niin sanoakseni antaa ensin kohteensa puhua ja vasta sen jälkeen ja sen perusteella käydä kehittämään omia käsitteitään. Tässä ei ole mahdollista ryhtyä yksityiskohtaiseen tutkimusmenetelmien analyysiin, mutta väittää voi, että järjestys on eräissä vallitsevissa menetelmissä päinvastainen: tutkija lähtee (esim. haastattelututkimuksissa) siitä, miten tutkittavat reagoivat hänen käsitteisiinsä.

Winchin tutkimus ja sitä seurannut keskustelu osoittaa, ettei yhteiskuntafilosofia — yhteiskuntatieteiden filosofia — ole suinkaan näytellyt osaansa loppuun. Päinvastoin, sen täysi kantavuus on ehkä vasta paljastumassa. Olisi kohtalokasta, jos yhteiskuntatieteiden filosofinen tietoisuus omista perusteistaan jäisi kehittymättä. Silloin ajautuisimme ilman valinnan mahdollisuutta tulevaisuuteen, jossa nämä tieteet kaikessa tapauksessa yhä enemmän vaikuttavat elämäämme koskeviin päätöksiin.

Mutta toisessakin merkityksessä on yhteiskuntafilosofia jälleen heinänsä henkiin. Eikä tämäkään elpyminen ole vailla yhteyttä edellä luonnehdittuun hegeliläiseen perinteeseen. Tarkoiton filosofian alaa, jota on sanottu politiikan filosofiaksi ja joka on erotettava toisaalta politiikan tutkimuksesta ja toisaalta pelkästä poliittisen kielen analyysistä. Sen suuntaviivat esittää Brian Barry tutkimuksessaan 'Political Argument' (1965) seuraavasti.

Politiikan filosofia merkitsee poliittisten periaatteiden ja poliittisten instituutioiden (poliittisen toiminnan) välisen suhteen tutkimista. Se tarkastelee poliittisten periaatteiden käytännöllisiä (institutionaalisia) ilmauksia sekä, 'toisesta päästä katsoen', poliittisten instituutioiden ja toimien teoreettisia (periaatteellisia) perusteluja. Barry sanoo sivuuttavansa kysymyksen, ovatko poliittiset periaatteet mikään vaikuttava voima po-

liittisessä toiminnassa. Tähän kysymykseen hänen esityksensä edellyttää positiivista vastausta. "Voidaan kuitenkin varmuudella olettaa, ettei kukaan kuluttaisi aikaa periaatteiden seuraamusten tutkimiseen ellei hän uskoisi, että niillä on jokin kausaalinen vaikuttavuus sosiaalisessa toiminnassa. Jos teot politiikan näyttämöllä määräisi yksinomaan rauhaset ja rahapussi ja periaatteet olisivat pelkästään tiedottomien viettien ja aineellisten intressien rationalisointeja, olisi typerää ottaa niitä vakavasti."

Barry sivuuttaa liian kevyesti vaikean filosofisen kysymyksen poliittisten periaatteiden (tai päämäärien) ja toiminnan välisestä suhteesta. Mutta siitä riippumatta on — edellisten lukujen valossa — sängen mielenkiintoinen se tehtävänasettelu, johon hän päätyy. Niitä kahta 'päättä', joista politiikan filosofia käy käsiksi tehtäväänsä, voidaan sanoa hegeliläiseksi ja marxilaiseksi pääksi. Hegeliläinen tutkimustapa on vallitsevien poliittisten instituutioiden teoreettisten perustelujen selvittämistä. Marxilainen — alkuperäinen marxilainen — tie taas on lähteä poliittisesta teoriasta ja päätyä poliittiseen käytäntöön. Kummallekin, niin hegeliläiselle kuin marxilaiselle lähestymiselle on yhteistä edellytys, jonka Barry selvästi hyväksyy: poliittiset instituutiot ja teot ovat poliittisten periaatteiden ilmauksia tai seuraamuksia.

Lyhennelmä tutkimuksen 'Filosofia ja politiikka' (Tammi 1967) viimeisestä luvusta.

Jarl Pousar

TRE DIKTER

lillmuskel du
dej som man kallar hjärta
i dej bor allt
det är du som gör som du vill
det är jag som gör som du vill
ropar jag är det för att du vill
är jag tyst är det för att du vill
det är du som är jag
jag är din skugga bara, klumpigt
uppförstorad

Många tror
att hjärta är en plånbok.
Titta efter säjer de.
Hur mycket har du på dej?

Livet ett hål.
Vi små mullvadar,
matbollar, skitklot.
Så försvinner vi i hålet.

"Kaksi kulttuuria" -keskustelussa on asetettu rinnakkain luonnontieteellinen ja humanistinen ajattelu. Ainakin Hintikan, Harvan ja Luoman puheenvuoroissa todettiin teknikoiden menestyminen ja humanistien taantuminen. Katsauksen numerossa 3—4 Luoma asetti kysymyksen, mitä "humanistien petos" perimmältään merkitsee. Petokseksi sanotaan sitä, että humanistien muillekin kertoma peruskokemus on "tyhjiys ja mielettömyys". Luoma ei väitä vastaavansa kysymykseensä. Kysymys mahdollisesta ulospääsytistä jää melkein käsittelemättä; eräässä toisessa artikkelissaan (Aamulehdessä) hän myöntää avoimesti pessimisminsä: Älymystö tavoitteiden asettajana on kuollut.

Jossain määrin häkellyttävää on, ettei käydyssä keskustelussa juuri ole pohdittu, olisiko toisen ylä- ja toisen alamäellä jotakin riippuvuussuhdetta. Osaksi tähän on kai vaikuttanut ongelman hankaluus. Pitäisi verrata kahta ajattelutapaa, ja ajattelun ajatteluun eivät tavanomaiset lähtökohtamme riitä. Ennen yritystä on siis selitettävä lyhyesti Reijo Wileniukselta opittu, eräs mahdollinen lähestymistapa.

Mitä on ajatus, idea, käsite? Voimme ajatella, että käsitteet ovat ikäänkuin ikkunoita tai linsejä, joiden kautta katsomme maailmaa. Tällöin voimme Peter Winchin tapaan sanoa, että "maailma on meille, mitä käsitteemme siitä ovat". (Tarkemmin esim. Katsaus 3/1966.)

Millaisia ovat luonnontieteiden käsitteet? Toisin sanoen: millaisia linsejä luonnontieteet voivat tarjota käyttöömmek? Mitä ja millaisia asioita voimme nähdä luonnontieteiden tarjoamien linssien kautta? Luontevinta on kai etsiä vastausta niistä olettamuksista, joihin luonnontieteellinen metodi pohjaa. Tutkimusretki on vaikea, ja tässä voidaan esittää vain tärkeimmät löydöt.

Luonnontieteellisen metodin perusolettamukset rajaavat erittäin tarkoin tämän metodin sallimien käsitteiden sisällön. Omaksumamme lähtökohdan mukaisesti tämä tarkoittaa sitä, että metodi sanoo veraten täsmällisesti, mitä sen hyväksymien käsitelinssien kautta voi nähdä ja mitä ei.

Keskeinen luonnontieteelliseen metodiin sisältyvä vaatimus — tai oletamus — on mitattavuuden periaate. Metodin avulla käsitellään vain sellaisia ilmiöitä, jotka voi tavalla tai toisella mitata. Ja taas toisin sanoen: luonnontieteiden käsitteiden kautta voimme nähdä vain sen, minkä voi mitata. Jos säremme muut kuin luonnontieteelliset linssit (esim. humanistiset), me näemme maailman mitattavien osasten röykkiönä tai palikkarakennelmana. Tässä väitän olevan tuon kuuluisan esineellistymisen ytimen; me tulemme sokeiksi asioille, joita ei voi mitata. Tämä liittyy mielenkiintoisella tavalla sekä ajattelun että elämän materialismiin.

"Mitattavuuden periaatteesta" ei luonnontieteen metodia käsiteltäessä suoranaisesti paljoa puhuta. Kausaliteetti sen sijaan tulee eteen metodeja selvittävän alkeiskirjan ensimmäisillä sivuilla. Kausaliteetti liittyy hyvin läheisesti em. palikkarakennelmaan. Lyhyesti ja karkeasti voidaan sanoa, että luonnontieteellisen metodin näkökulmasta maailma on joukko palikoita ja kaikkinaisen liike ynnä elämä on sitä, että jokin liikkuva palikka tönäisee toisen liikkeelle. Tältä maailma todellakin näyttää, jos katselemme sitä vain tämän metodin hyväksymien käsitteiden kautta.

Galilein vaatimus: "Kaikki on mitattava, ja se mitä ei voida mitata on tehtävä mitattavaksi", aiheutti hämminkiä perinteellisen ajattelun taholla. Tärkeimmät perinteet olivat kreikkalainen ja kristillinen. Viidettäsataa vuotta filosofian ja teologian keskeisenä ongelmana on ollut näiden kolmen, kreikkalaisen, kristillisen ja luonnontieteellisen ajattelun, yhteensovittaminen — kaikki yhdessä tai parittain. Luonnon selittämisen alalla Galilein voitto oli nopea. Jo varhaisessa vaiheessa ruvettiin luonnon selittämiseen käytettyjen linssien kautta katsomaan myös ihmistä. Ratkaisu nyt kulkemaamme suuntaan tapahtui, kun luonnontieteen metodia, ilman sen perusolettamusten kritiikkiä, alettiin suoraan soveltaa inhimillisen toiminnan ja yhteiselämän tutkimiseen.

Käyttätymistieteiden voitto on ollut murskaava. Triumfin on varmistanut viimeisen sadan vuoden filosofian suuntautuminen. Wilenius kuvaa uusimmassa kirjassaan Hegelin yritystä elvyttää kreikkalaista ajattelua ja Marxin yritystä yhdistää Aristoteles ja Galilei. Hegelin oppilaat ja analyttinen filosofia ovat kuitenkin tehneet selvää sekä Hegelistä että yleensä idealismista. Marxista meillä on jäljellä vain autio materialismi.

Mitä tällä on tekemistä alkuperäisen ongelmamme kanssa? Tämän kaiken voi — ja se täytyy pian — esittää laajemmin ja perusteellisemmin. Ylläolevan voi ymmärtää perustelun hahmotteluksi väitteelle, että yhä suurempi osa siitä informaatiosta, niistä käsitteistä, joita nykyihminen — niin kadunmies kuin humanisti-kirjailija — saa ihmisen, yhteiselämän ja itsensä selittämiseen ja ymmärtämiseen, on peräisin luonnontieteellistä metodia käyttävästä ajattelusta. Meillä ei totisesti

kohta ole mitään muita hyväksyttäviksi koettavia lähteitä ajatuksillemme. Edellä esitin vain muutaman perustavan oletuksen, jotka tähän käsitteenmuodostustapaan sisältyvät. Tässä kohdassa on palautettava mieleen väitteemme, että maailma on meille, mitä käsitteemme siitä ovat.

Jos meillä on vain sellaisia käsitteitä, joiden kautta voimme nähdä ainoastaan mitattavia esineitä tai joiden kautta katsottaessa kaikki asiat esineellistyvät, mitä muita seurauksia tästä voi olla, kuin että me todellakin näemme maailmassa vain tyhjyyttä, jossa nämä meille vieraat esineet liikkuvat. Millä tavalla ne liikkuvat?

Jos käsitteidemme kautta voimme nähdä vain kausaalisia tai tilastollisesti havaittuun sattumaan perustuvia liikkeitä, mitä muita seurauksia tästä voi olla, kuin että me todellakin näemme maailmassa vain liikettä, jolla ei ole päämäärää eikä mieltä.

Tämän "ainoan oikean" käsitteenmuodostustavan vaikutukset eivät rajoitu vain kokemiseen tai näkemiseen. Toimintaan voin tässä vain lyhyesti viitata. Pelkän arkikokemuksen perusteella näyttää ilmeiseltä, että me toimimme usein saavuttaaksemme jonkin tavoitteen. Myös yhteiskunnallinen suunnittelu ja päätöksenteko perustuu siihen, että me yhdessä pyrimme joihinkin päämääriin. On kysyttävä, mitä seuraa, jos meillä ja asioistamme päättävillä on käytettävänä v a i n mittaamalla saatuja käsitteitä, joiden mukaan ihminen on ainoastaan eräs kausaalijärjestelmän osanen? Päivä päivältä voimistuva kokemus on se, että me todella teemme maailmasta ja yhteiselämästä sellaisen, että se edellyttää ja sallii vain tapahtumia, jotka sopivat luonnontieteellisesti suuntautuneen kansantaloustieteen tai sosiologian kaavaan.

Suomessa lienemme parikymmentä vuotta jäljessä meitä "edistyneemmistä" seuduista. Joku hippi- tai provoliike on ilmeisesti protestia sitä elämänmuotoa vastaan, johon me vasta olemme siirtymässä.

Lopetan viittaamalla vielä Luoman artikkeliin. Kaikki ovat nykyään "ihmiskeskeisiä". Mutta mitä tämä tarkoittaa? Miten voi ihminen ymmärtää ja käsittää itsensä? Edellä esitettyyn viitaten: vain joidenkin käsitteiden kautta. Mitä siis merkitsee Luoman siirtyminen teologiasidonnaisuudesta (tai Ervastian-Taanilan akselin siirtyminen ideologiakeskeisyydestä) ihmiskeskeisyyteen? Mitkä ja mistä lähteistä ovat ne käsitteet, jotka ovat jäljellä, kun uskonnollisluontoiset tai ideologisluntoiset linssit on säretty? Omalta kohdaltaan Luoma viittaa jäljelle jäävään mahdollisuuteen: "...koska tämä kuuluu tämän 'tyypin' [luonnontieteilijän] olemukseen: selvittää mitä tämä ihmisen asuttama maailma, luonto, p e r u s o l e m u k s e l t a a n (harv. RV) on..."

Ehkä pulma ei perimmältään olekaan siinä, että "humanistit olisivat pettäneet ihanteensa", vaan siinä, että he ovat ottaneet teknikon liian vakavasti.

Politiikkaa ja sen tekijöitä ei mistään arvostella niin innokkaasti kuin keskeisistä talouspoliittisista ratkaisuista. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että julkisen vallan ratkaisut tällä alueella yleensä koskettavat varsin suurta osaa kansasta ja lähes aina muodossa tai toisessa niitä, joiden vaikutusvalta julkiseen sanaan on keskeinen. Oudompaa on, että talouspoliittisille ratkaisuille näyttää harvoin jos koskaan löytyvän niin päteviä teoreettisia perusteluja — liittyneenä kiistattomiin tilannetietoihin, ettei joku kansantalouden tuntijana tai peräti tiedemiehenä pidettävä henkilö olisi valmis väittämään niitä vääriksi ja pätemättömiksi. Oppineiden jyrkästi ristiin menevät käsitykset eivät suinkaan lisää uskoa kansantaloustieteen edellytyksiin osoittaa perusteita talouspolitiikalle. Joutuu kysymään, liikkuuko kansantaloustieteellinen tutkimus ollenkaan samassa todellisuudessa kuin talouspolitiikka, pyrkiikö se selvittämään niitä taloudelliseen tapahtumiseen liittyviä ilmiöitä, jotka ovat omiaan auttamaan juuri tämän päivän yhteiskunnan tuntemista ja sen rakenteen ymmärtämistä vai onko se vain akateemista askartelua.

Poliitikko joutuu aina lähtemään arvoratkaisuista. Hänen tehtävänsä on suorittaa valintoja yhteismitattomien asioiden välillä perustanaan oma käsityksensä siitä, mikä on ihmisen paras, toisin sanoen hänen edustamansa ihmisryhmän, kansakunnan ja koko ihmiskunnan yhteinen hyvä. Kysymys on siis ideologiasta, jonka puolueet pyrkivät tekemään selväksi. Arvoratkaisujen jälkeen tulevat menettelytapakysymykset, joissa poliitikko toivoo saavansa tutkijain ja tuntijain, esimerkiksi kansantaloustieteen edustajain apua. Keskustelu näiden kahden ihmisryhmän välillä tahtoo kuitenkin sujua huonosti. Useimmiten tästä syytetään poliitikkoja, jotka eivät halua kuunnella taikka kykene ymmärtämään asiantuntijain puhetta. Vuosisatojen takaa periytyvä akateemisuuden arvostus ja tieteen kunnioitettava antautuminen puhtaan totuuden palvelukseen ilmeisesti aiheuttavat sen, ettei tiedemiesten halua tai kykyä rakentavaan keskusteluun yleensä epäillä. Kansantaloustieteen edustajien keskinäinen erimielisyys ei kuitenkaan ole ainoa syy, jonka vuoksi heitä

todella sietäisi epäillä. Mielestäni on perusteltua syytä olettaa, ettei kansantalouden tutkimuksen piirissä ole tehty riittävän selväksi, missä kulkee raja arvoratkaisujen ja tarkoituksenmukaisuusratkaisujen välillä.

Tasainen taloudellinen kasvu, korkea työllisyysaste ja vakaa rahan arvo kansantaloudessa, pitkäjännitteinen voiton maksimoiminen yritystasolla, tässä ymmärtääkseni ovat kansantaloustieteen aksiomaattiset lähtökohdat. Mikäli olen saanut oikean kuvan, näistä tavoitteista keskustellaan suhteellisen vähän. Kuitenkin ne ovat käsitteinä epäselviä ja niiden ehdottomuus ihmisen tarpeiden kannalta on kyseenalainen. Yksi räikeä esimerkki riittää osoittamaan tämän: Hitlerin Saksa 1930-luvun lopulla. Siellä kyettiin toteuttamaan nämä tavoitteet varsin pitkälle, mutta arvoratkaisut olikin siirretty muulle tasolle.

Haluamatta uppoutua syvemmin aihepiirini tähän osaan väitän — toivottavasti myöhemmän keskustelun pohjaksi — että kansantaloustiede potee kritiikin puutetta kun on kysymys kansantalouden päämääriä koskevista arvoratkaistuista. Nimenomaan taloudellisen kasvun käsitteen sisältöä pitäisi kriittisesti analysoida. Muuten koko se tutkimus, joka selvittelee taloudellisen kasvun toteutumista, on merkitykseltään perin kyseenalaista. Nykyisessä tilanteessa on paljon piirteitä, jotka tuovat mieleen merkantilismin kauden. Se mitä tarvitaan, on ilmeisesti jonkinlaisen talousfilosofisen suuntauksen voimistuminen.

Taloustieteen ja -politiikan suhteiden tarkastelua on syytä suorittaa myös toiselta, päivänkohtaisemmalta tasolta. Kysymyksenasettelu on tämä: Missä määrin kansantaloustieteeseen pohjautuva tutkimus kykenee antamaan talouspolitiikalle käyttökelpoisia keinoja sellaisten tavoitteiden saavuttamiseksi, joista voidaan sopia? Tai kun keinoja on vähän pitäisi ehkä mieluummin kysyä: Voiko tutkimus etukäteen ennustaa talouspolitiikan keinojen tehoa samoin kuin muita vaikutuksia, joita kyseisten keinojen käyttämisestä aiheutuu? Ajattelen tuoretta kotoista esimerkkiä, yritystä saattaa ulkomaan maksutase tasapainoon muuttamatta rahayksikkömme kansainvälistä vaihtosuhdetta. Vastaavan esimerkin saa Englannista. Molemmissa tapauksissa toimenpiteet, lähinnä rahapolitiikkaan liittyneet, epäonnistuivat ja yhtä kaikki ajauduttiin devalvaatioon. Valitut menetelmät saattoivat olla vääriä, mutta niitä valittaessa on kuitenkin pyritty turvautumaan kansantaloustieteen neuvoihin. Karvasta lopulta paljastuneessa totuudessa on se, että epäonnistumiseen päättyneellä politiikalla ehdittiin aiheuttaa paljon valitettavaa vahinkoa: työttömyyttä ja puutetta, joiden seurauksista inhimillisinä tragedioina emme paljoakaan tiedä. Näyttää siltä, ettei tavoitteiden ja keinojen välillä vallitse mielekästä suhdetta. Kärpystä lähdetään tappamaan moukarilla. Kieltämättä osuma merkitsee kärpäselle auttamatonta hengenmenoa, mutta se särkee myös paljon muuta — ja kärpänen saattaa päästä karkuun.

Luulen arvaavani kansantaloustieteen edustajien vastauksen: Talouspolitiikan tuloksia on vaikea ennustaa, koska ne riippuvat kovin suuresta määrin inhimillisistä tekijöistä, siis ihmisten taloudellisesta käyttäytymisestä.

Mielestäni juuri tässä onkin kysymyksen ydin. Kansantaloustiede ei vielä ole löytänyt ihmistä eikä yrittänyt ottaa ihmisen käyttäytymistä mukaan laatiessaan taloudellisia malleja. Luullakseni ei vielä ole eräitä suppeita osakysymyksiä lukuunottamatta edes ryhdytty miettimään, miten yksilöjen ja ryhmien taloudellista käyttäytymistä pitäisi tutkia. Sosiologia on kyllä jo luonut käyttökelpoisia menetelmiä. Valtio-oppi on ne löytänyt ja kehittänyt niiden pohjalta poliittista sosiologiaa, joka antaa uudet mahdollisuudet poliittisen tapahtumisen ymmärtämiseen. Mutta taloudellinen sosiologia laajassa mielessä odottaa — ainakin länsimaisen talousjärjestelmän piirissä — vielä perustajaansa.

Mitä taloudellisen sosiologian sitten tulisi tutkia? Aiheita on varmaan loputtomasti. Talouselämä koostuu lukemattomista taloudellisista päätöksistä ja niiden toteuttamisesta. Tiedämme tästä päätöksenteosta varsin vähän: Ketkä tekevät päätöksiä, minkälaisia ovat vaihtoehdot, mitkä seikat vaikuttavat lopputulokseen jne. Säästäminen on eräs taloudellisen päätöksenteon alue. Meidän pitäisi paljon nykyistä paremmin tietää, ketkä säästävät, minkälaisista tuloista, mitä varten, mikä on koron merkitys. Sama lisätietojen tarve koskee luottojen saamista ja käyttöä. Otan yhden käytännön kysymyksen, jonka selvittäminen saattaisi olla talouspolitiikallamme arvaamattomaksi hyödyksi: Ketkä viime kädessä hyötyvät nykyisestä indeksiehtojärjestelmästä, ketkä siitä kärsivät? Tai ajankohtainen aihe: Missä ja minkälaisin perustein ensisijassa tehdään sellaisia päätöksiä, jotka ovat omiaan heikentämään maksutasettamme? Talouspolitiikalle olisi tietysti ennen muuta tärkeätä tietää, missä määrin ja miten taloudellista käyttäytymistä voidaan ohjata kokonaisuuden kannalta tarkoituksenmukaiseen suuntaan.

Nykyinen kansantalouden tutkimus olettaa, että näitä kysymyksiä voidaan selvittää kokonaistaloudellisten mallien puitteissa. Tätä varten onkin pystytty luomaan kunnioitettavan korkeatasoinen tekniikka. Näillä malleilla on kuitenkin mielestäni se suuri heikkous, että niissä joudutaan olettamaan sellaista homogeenista kokonaisuutta, jota ei todellisuudessa ole olemassa, toisin sanoen ne eivät voi selvittää differentioitunutta taloudellista käyttäytymistä. Tai sanoakseni asian poliittisella kielellä: Ne eivät tunne — eivätkä tunnusta — yhteiskunnan luokkarakennetta.

Kansantaloustieteen maailmankuva on niiden ihmisten maailmankuva, jotka tätä tiedettä harjoittavat ja sen suunnan määräävät — tai päinvastoin. Karkeasti yksinkertaistaen voi sanoa, että vasemmistolaiselle ajattelulle on ominaista yhteiskunnan luokkarakenteen tunnustaminen, oikeistolaiselle sen kieltäminen. Onko siis niin, että kansantaloustieteen harjoittajat ovat oikeistolaisia tai oikeistolaisem-

pia kuin esimerkiksi jonkin muun yhteiskuntatieteen harjoittajat? Tätä kysymystä ei ole tutkittu, joten voin ilmaista vain oman käsitykseni. Kansantaloustieteen tuntijoita, tutkijoita ja nykyisten oppien tunnustajia on useissa puolueissa, ilmeisesti lähes kaikissa. Tämä ei kuitenkaan tee kysymystäni aiheettomaksi, sillä myös vasemmistopuolueissa saattaa esiintyä sängen oikeistolaisia asenteita. Havaintoni viittaavat siihen suuntaan, että esimerkiksi sosiologien piirissä esiintyy paljon enemmän vasemmistolaisuutta kuin ekonomistien. Joitakin olettamuksia tähän johtaneista syistä voi esittää suoralta kädeltä. Taloudelliset tutkimuslaitokset ovat tähän asti olleet lähes kaikki — Suomen Pankin tutkimuslaitosta myöten — oikeistolaisen ajattelun valvonnassa. Ekonomistien työnantajat ovat lähes järjestään oikeistolaisesti suuntautuneita. Ja lopulta — voiko yleensä olla vasemmistolaista ekonomistia, jos koko tieteenala suuntautuu oikeiston maailmankuvan mukaisesti?

Lukija varmaan arvaa seuraavan kysymykseni: Miten vasemmistolainen talouspolitiikka voisi tässä maassa onnistua, kun siltä puuttuu tarpeellinen tieto todellisuudesta samoin kuin teoreettinen perusta? Kysymys ei kuitenkaan ole vain vasemmistolaisesta talouspolitiikasta. Jos vasemmiston yhteiskuntakäsityksen näkökulmasta asiaa tarkastellaan, ovat myös oikeistolaisen talouspolitiikan onnistumismahdollisuudet varsin heikot, koska sen pohjana oleva talusteoria kertoo asioita jostakin muusta kuin läsnä olevasta yhteiskunnallisesta todellisuudesta.

Mitä sanoo kokemus? Kumman poliittisen ajattelusuunnan johtama talouspolitiikka on onnistunut paremmin? Arvosteltakoon sitä sitten, kun ajallinen etäisyys on riittävä. Mutta saanen sanoa, että minusta molemmat ovat onnistuneet yhtä huonosti.

Toivon, että nopeasti syntyy taloudellisen sosiologian koulukunta ja ripeä tutkimustyö pääsee liikkeelle. Olenko tehnyt tälle tutkimukselle karhunpalveluksen jo ennen sen syntymistä leimaamalla sen vasemmistolaiseksi? Tuskin vaan. Yhtä hyvin tämä tutkimus voi osoittaa oikeistolaisen ajattelun oikeaksi toteamalla, ettei yhteiskunnassa vallitse taloudellista luokkarakennetta. Se voi osoittaa, että säästöpalkkioilla saadaan köyhät säästämään yhtä paljon kuin rikkaatkin. Se voi osoittaa välttämättömäksi korottaa liikevaihtoveroa ja vetää sitä tietä kaikilta yhteiskunnan jäseniltä samalla tavoin rahaa pois, jotta ulkomaanmatkat vähenisivät ja autojen tuonti supistuisi. Pääasia on, että se osoittaa jotakin. Muuten meillä ei ole muuta mahdollisuutta kuin jatkaa talouspolitiikkaa sormituntumalla.

Yrjö Engeström

Huomattava osa entisistä hipeistä käyttää nyt itsestään nimitystä freebie. Käytän silti vielä kollektiivista yleistermiä hippi. En tahdo puolustaa hippejä tai osoittaa heidän olevan oikeassa. Tällaisella mekanismilla toimiva kommunikointi olisi mahdollisimman kaukana hipeistä. Osoittaisin sillä vain, että aika on karannut käsistäni.

Hipeistä on siis paras kommunikoida pyrkimättä todistamaan mitään. Muuten heistä tuskin voi välittää paljoakaan informaatiota. Jos pyritään todistamaan oikeiksi joillekin tietyille arvostuksille rakentuvia näkökantoja, liikutaan järjestelmässä, joka on saavuttamattoman kaukana hippien kokemistavasta.

Elämme rajojen maailmassa. Yhteiskuntamme koko toiminta perustuu rajoille ja rajoittamiselle. Maapallo on jaettu "itsenäisiin" palasiin. Toisissa palasissa kärsitään liikalihavuudesta, toisissa kuolla nälkään. Inhimillinen tieto jakautuu sektoreihin, joilla specialistit puurtavat. Vasta äsken on alettu huomata, että hedelmällisimmät tulokset syntyvät yhdistettäessä näköjään irrallisia alueita. Silti niin kutsuttu objektiivinen tiede sallii vasta hyvin vähän yhdistelyä. Suutari pysyköön lestissään tai hänet leimataan haihattelijaksi. Yhdistelyn hyväksymisen edellytys on, että joidenkin rajoitettujen tieteenhaarojen välille muodostetaan uusi rajoitettu ja nopeasti jähmettyvä tiede, jonka alueella tiettyjen asioiden yhdistely on sallittua.

Kuitenkin koko objektiivisen tieteen järjestelmä on rajoittavuudessaan kuin paha unta. Se toimii ikäänkuin se, mitä on hyväksytävien menetelmin määritelty todeksi, myös pysyisi sellaisenaan totena muissakin olosuhteissa. Mutta koko tämä totuusasenne kaatuu, jos hyväksymme ajatuksen, että vallitsevien vaikutussuhteiden määrä on rajaton. Tällöin mikään määritelmä ei voi olla täydellinen, vaan

kaikki "totuudet" ovat suhteellisia. Hyväksyessään todeksi vain sen, mikä on tietyn menetelmin toteennäytettävissä, tiede sulkee pois valtavan alueen mahdollisuuksia kerätä informaatiota ja luoda uutta.

Kokonaisuuden jakaminen rajoilla toisistaan irrallisiin osiin antaa yhteiskunnallemme mielettömän fragmentaarisen muodon. Eri sektorit, instituutiot ja yksilöt toimivat kuin silmälapuin varustettuina. Esimerkin tarjoaa vaikkapa laki. Missä määrin se todella ottaa huomioon tai käyttää hyväkseen esimerkiksi käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteiden tuloksia ja menetelmiä?

Rajoittunut yhteiskunta kasvattaa lapsensa rajoittamalla heidän elämänenergiansa purkautumisteitä. Niinpä tuskin kykenemme keskustelemaan käyttämättä jatkuvasti sanoja hyvä ja paha, oikea ja väärä. Tämä ilmentää mitä selvimmin fragmentaarista persoonallisuuden struktuuria, jonka yhteiskuntamme on siirtänyt jäsenilleen. Jokapäiväinen logiikka seuraa kaavaa, jonka mukaan jokaisella asialla on lueteltavissa olevat syynsä ja seurauksensa. Jokaisella asialla on myös tarkoituksensa; päämäärättömyys on yhteiskunnassamme pelottavin tila, mitä yksilö saattaa ajatella. Hänen on nimitäin mahdoton spontaanisti kokea, että kaikki vaikuttaa kaikkeen, etteivät minkään ilmiön syyt tai seuraukset ole lueteltavissa. Yksilö ei koe olevansa elimellisessä vaikutussuhteessa koko ympäristöönsä; hän on suljettu systeemi. Käyttäytyminen rakentuu yksinkertaistamiselle.

Fragmentaarisuuden ydin on pyrkimys tehokkuuteen. Erikoistuminen ja yksinkertaistaminen tuovat tehokkuutta. Olennainen piirre on kulttuurin kirjallinen luonne. Sanat ovat hallitsevassa asemassa informaatiomuotona. Jokainen sana on sinänsä yksinkertaistus. Tarkasti rajoitettuna abstraktiona se kahlehtii; jokainen sana ohjelmoi yhteiskuntamme ihmiseen jonkin suljetun miellemekanismin. On äärimmäisen vaikea hahmottaa sanalle pöytä vastaavaa konkreettista muotoa muuten kuin tiettyinä esineinä, jolla on tietty tarkoitus ja käyttö. Tästä hahmotusnoidankehästä vapautuneita kutsutaan usein luoviksi neroiksi. Kuitenkin jokainen on nero syntyessään.

Suljetuilla mekanismeilla toimiva mieli pelkää tilannetta, jossa kaavat osoittautuvat riittämättömiksi. Voidaan kokeilla, miltä tuntuu vain olla hetkinen: puhumatta, pyrkimättä liikkumaan, yrittämättä mitään erityistä. Tilanne muuttuu nopeasti tuskalliseksi; yhteiskuntamme normaali yksilö ei siedä sitä. Sitävastoin hippirunoilija Richard Brautigan kysyy ihastuneena: "Oletko koskaan kuullut itsesi liikkuvan?"

Hipit syntyivät sähköän aikakauden johdonmukaisena tuotteena. Kasvatusjärjestelmä ohjelmoi kasvavat näköaistin välityksellä tapahtuvaan kirjalliseen kokemiseen, joka irroittaa muut aistit aktiivisesta toiminnasta. Organisoitu kasvatus pyrkii tuottamaan ihmisiä, jotka eivät eläydy kokonaisvaltaisesti. Kuitenkin nykyaikaisen kommunikaation välitön luonne ja erityisesti sähköiset tiedotusvälineet ovat alkaneet murentaa organisoidun kasvatuksen tehoa. Televisio,

sanomalehdet, urbaanin yhteisön toimintarytmi, puhelin, suihkukoneet — nämä kaikki kertovat yhä kiihkeämmin, että mitään asiaa ei voida rajoilla irroittaa riippumattomaksi, pysyväksi. Ympäristö alkaa vaatia kasvavilta intensiivistä eläytymistä kaikilla aisteilla yhtä aikaa. Koulukasvatus ja koko tehokkuuteen pyrkivä yksisilmäinen yhteiskunta panevat kyllä voimakkaasti vastaan. Koulu kiristää vaatimuksiaan niin, että nuoren on yksinkertaisesti pakko lukea, keskittyä ja jättää muu ympäristö. Yhteiskunta ei tajua, että sähköän aikakaudella rajoittamiseen perustuva tehokkuuteen pyrkiminen kääntyy ihmistä vastaan.

Organisoitu kasvatus epäonnistuu jo joidenkin kohdalla. Osa nuorista ei ohjelmoidukaan kirjalliseen fragmentaarisuuteen. Syyt vaihtelevat, mutta suunta on selvä. Yhdysvalloista alkoi hippipurkaus. Sanotaan, ettei Suomessa ole hippejä. Heitä on täällä tosin vähän, mutta käytännössä lähes koko alle 15-vuotiaalla väestöllä on valmius, potentiaali vapautumiseen. Kysymys on siitä, miten pian tuo potentiaali saa mahdollisuudet kehittyä spontaanisti.

Hipit eivät luota sanaan. Verbaalisuus ei hallitse heidän kommunikointiaan. Sanoja käytetään kuin esineitä, jolloin niiden rajoittavuus on jatkuvasti havaittavissa. Hipit pitävät sloganeista. Toisaalta sanoja voidaan käyttää vapaana virtana, jolla ei pyritä saamaan mitään tiettyjä näkemyksiä ymmärretyiksi. Mielipiteen omaaminen on yleensä varsin vierasta hipeille. Tosin he saattavat heittäytyä mielipiteitä omaavaan rooliin, mutta näin käy harvemmin. Mielenosoituksia kyllä pidetään sekä Vietnamin sotaa vastaan että koirien puolesta. Mitä on "dog" luettuna takaperin?

Miten hipit kommunikoivat? Kokonaisvaltaisesti. Oma elämä on keskeisin kommunikointimuoto. Suoraselekäinen yhteiskunta väittää, etteivät hipit osallistu ja vaikuta. Hipeistä syntynyt polemiikki todistaa, että he ovat olemassaolollaan vaikuttaneet ja osallistuneet erittäin merkittävästi hyvin lyhyessä ajassa. Tätä ei yhteiskuntamme tajua. Sille päämäärät merkitsevät kaikkea. Jos hipit eivät sano päämääräkseen vaikuttamista, he eivät myöskään vaikuta, järjeilemme.

Hipit eivät aseta toimilleen päämääriä. He eivät elä tavoitesääntämisen periaatteella. Oman yhteiskuntamme ihmiset ovat tavoitteidensa orjia. Tavoitteet irroittavat ihmisen tehokkaasti nykyhetkestä. Ne saavat hänet jatkuvasti pyrkimään johonkin edessä olevaan. Länsimaisen ihmisen materiaaliset tarpeet kasvavat ilman ylärajaa. Television saatuasi et koskaan ehdi kokemaan täysipainoisesti sen olemassaoloa, sillä pyrit kiihkeästi saamaan auton. Länsimainen ihminen on myös ekonomisesti suljettu systeemi — noidankehä, joka kertoo itseään loputtomasti. Suljettu systeemi elää jatkuvassa epätasapainossa. Ellei se saavuta tavoitettaan, seuraa frustraatio. Ihminen tietää tämän ja pelkää. Alituinen pelko pitää systeemin pyörimässä.

Jokainen hetki on hipille aivan liian rikas elämys, jotta sen voisi

hyljätä tuijottamalla johonkin rajoitettuun tavoitteeseen. Hippejä on kauniisti kutsuttu nimellä "the Now Generation". Hippi elää intensiivisesti ympäristönsä osana. Hän eläytyy kaikilla aisteillaan. Sanoihin tai tavoitteisiin pakeneminen on hipille peräti keho vaihtoehto. Tapahtuu niin paljon — miksi sulkea aistinsa, miksi irroitautua?

Hippien huumausaineidenkäyttö on täysin käsitettävä ilmiö. Hippikin on joskus kasvatettu; hänenkin kokemisensa ja eläytymisensä on rajattu, mekanisoitu. Hippi pyrkii vapautumaan rajoistaan. On paradoksaalista, että kasvattajat moittivat hippejä elämää tuhoavasta huumausaineiden käytöstä. Hippi tajuaa, että kuolleelella robotilla ei ole mitään menetettävää. Hippi asettaa koko normaalin länsimaisen "elämän" kyseenalaiseksi. Hipille on viime kädessä toisarvoista, hengittääkö hän 30- vai 90-vuotiaaksi; ratkaisevaa on, elääkö hän spontaanina organismina vai fragmentaarisena mekanismina.

Vapaus on hipeille ennen muuta tilaa. Vapaus on kaiken rajoittomuuden spontaania kokemista. Maisema aukenee kaikkiin suuntiin, mutta avoimella systeemillä ei ole putoamisen pelkoa. Se voi vain laajentua, toimia harmonisessa suhteessa ympäristöönsä. Yrittäminen ei sovi kuvaan. Hippi tajuaa, että kokonaisuuden kannalta hedelmällinen toiminta ei vaadi yrittämistä. "Do your own thing." Tee mitä haluat. Tästä alkaa tie kohti itseään säätelevää elämää. "Elämän energiat säätelevät itseään luonnollisissa olosuhteissa spontaanisti, ilman pakkoa tai pakkoon perustuvaa moraalia." (Wilhelm Reich)

Hippi tietää spontaanin elämän ja spontaanin yhteiskunnan mahdollisiksi. Mutta tie niihin on vaikea. Muuntumisvaiheessa mekanistisesta orgaaniseen systeemi saattaa toimia itsensä ja kokonaisuuden kannalta epätasapainoisesti. Mutta oikotietä ei ole. Spontaanisiin sosiaalisuuteen ja suvaitsevaisuuteen pääsee vain toimimalla kauttaaltaan spontaanisti: tekemällä mitä haluaa. Tulevaisuuden mahdollisuus on lapsissa. Lapsille voidaan suoda mahdollisuus elää infantii- lin itsekkyyden kautensa ajoissa, silloin, kun se on vaaratonta.

"Tulee syntymään totaalinen filosofinen tietoisuus kokonaisvaltaisen inhimillisen kokemisen merkityksestä." (Richard Buckminster Fuller) Tämä tietoisuus on syntymässä. Hipit näyttävät suuntaa — ehkä äärimmäisellä, mutta kuitenkin todistusvoimaisella tavalla. Hipit ovat kokonaisvaltainen, fyysinen dropout-ilmiö. Marshall McLuhanin mukaan psyykkinen valmius tähän, vieraantuminen fragmentaarisuudesta, on länsimaisen nuorison keskuudessa noin 100-prosenttinen.

On vaikea kommunikoida hipeistä. Se on hataran sillan rakentamista kahden maailman välille. Tulee yrittäneeksi todistella asioita. Tällainen kuuluu mekanistiseen maailmaan. Onkin sanottu, että ellei omakohtaisesti koe hippien suuntaista ratkaisua välttämättömäksi, on turha yrittää saada selvää hippien olemassaolon luonteesta.

"Hipit on lähempänä Jeesusta kuin papit."

MITÄ

ON

HIPPIE-LIIKE?

Y r j ö M a s s a

Hippie-liike on syntynyt yhtäkkiä kuin maasta polkaisten vajaat kaksi vuotta sitten. Sen syntymämaa lienee USA, vaikka Englannistakin kuuluu ääniä, että se on tämän liikkeen nostattaja, koska sitä pidetään englantilaisen beatle-liikkeen jatkona. Hippejä sanotaan olevan USA:ssa puolisen miljoonaa, mutta tuskin heitä on kukaan tarkoin laskenut. Liikkeen perustajana pidetään runoilija Allen Ginsbergiä.

Hippie-liikkeestä on kirjoitettu monissa lehdissä, ja siihen on kiinnitetty ehkä liiankin paljon huomiota. Se on pääasiassa nuorison liike, vaikka siihen kerrotaan kuuluvan jopa viisikymmenvuotiaitakin henkilöitä. Nuorison liikkeenä se edustaa jonkinlaista muotivirtausta, kuten toisen maailmansodan jälkeinen pariisilainen katukahvila-eksistentiaalisismi tai 50-luvun englantilainen beatle-joukkoliike.

Millainen on sitten hippie-liike? Englanninkieliset sanat "hippie" ja "hippiedom" tulevat juutalaisesta sekakielestä, jossa "hippie" merkitsee itsensä löytämistä. Sitä voidaan pitää jonkinlaisena kvasi-uskonnollisena lahkona, jolla on oma harhautunut moraalinsa. Hipit saarnaavat altruisimia, mystisismia, rehellisyyttä, iloa, kauneutta ja rauhaa kuten kristinusko ja monet muutkin uskonnot. Se on samalla jonkinlainen kvasisynkretistinen liike, johon on sekaantunut uskonnollisia piirteitä kristinuskosta, juutalaisuudesta ja intialaisista uskonnoista (buddhalaisuus, hindulaisuus ja jainalaisuus). Mutta se on kvasisynkretistinen liike sen vuoksi, että sen uskonnolliset piirteet ovat keinotekoisia ja pinnallisia.

Hippien suuria esikuvia ovat sellaiset suuret uskonnolliset persoonat kuin rabbi Hillel, Kristus, Fransiskus Assisilainen, Buddha ja Gandhi. Hipit ihannoivat itämaista mystiikkaa, mutta kun heidän amerikkalainen psykofyysinen rakenteensa on esteenä aitoon mystilliseen elämykseen pääsemiseen, he pyrkivät siihen keinotekoisesti etupäässä

marihuana- ja LSD-huumausaineiden avulla. Hippien iskulauseita on "tee matka" (make a trip), jolla he tarkoittavat hallusogeenien (marihuana, meskaliini, LSD ym.) avulla saavutettua psykedelistä tilaa. Psykedelinen (psychedelic) tarkoittaa sielullista tilaa, jolle on ominaista suuri tyyneys, voimakkaasti koetut miellyttävät aistimukset, esteettinen hurmio ja luova voima.

Väitetään, että 90 % hipeistä käyttää huumausaineita. Ja vaikka ko. huumausaineet eivät aiheutakaan fyysistä tottumusta, ne synnyttävät kuitenkin psyykkisen tottumuksen, joka useiden hippien kohdalla johtaa todelliseen narkomaniaan. Sitä paitsi LSD-huumausaineen on todettu saavan aikaan käyttäjissään samantapaisia kromosomimuutoksia kuin leukemia. LSD saattaa aiheuttaa myös epämuodostuneen jälkeläisen syntymisen vaikuttamalla määrättyssä kehitysiässä olevaan sikiöön. Toisissa LSD synnyttää tuska- ja masennustiloja sekä skitsofreniaan viittaavia piirteitä, jotka pahimmassa tapauksessa voivat jäädä pysyviksi.

Hipit saarnaavat myös rakkautta, mutta heidän rakkautensa on merkillinen sekoitus kristillistä agape- ja aistillista eros-rakkautta. Vapaa rakkaus, pornografinen kirjallisuus ja osittain myös nudismi kukoistavat hippien keskuudessa siinä määrin, että San Fransiscon korkein terveysviranomainen on ilmoittanut sukupuolitautien kuusinkertaistuneen vuodesta 1964 ko. kaupungissa. Ainakin osittain se johtuu hipeistä, joilla tämän kaupungin Height Ashbury-nimisessä osassa on huomattavin keskuspaikka. Yksin San Franciscossa sanotaan olevan n. 10.000 hippiä.

Hipit saarnaavat myös rauhaa ja ei-väkivaltaa (non-violence), joka on ymmärrettävä protesti sodalle ja erityisesti Vietnamin sodalle. Tämän rauhanjulistuksen juuret ovat länsimaisessa pasifismissa ja intialaisessa (tarkemmin jainalaisessa) ahimsa- (ei väkivaltaa) opissa, jonka huomattavimpia edustajia on ollut hippien ihanne Gandhi. Sodan vastakohtana he painottavat lähimmäisrakkautta — johon sisältyy myös vapaa eroottinen rakkaus — ja kukkien voimaa (flower power).

Hipit halveksivat korkeata elintasoa ja rahaa, mutta Buddhan tavoin myös työtä. Osa hipeistä on kuitenkin ns. viikonloppuhippejä, jotka käyvät säännöllisessä työssä. Liike on täten protesti amerikkalaista elintasoa, rahanpalvontaa ja kaupallisuutta vastaan. Mutta työn arvon väheksyminen on mahdollista vain sen varakkaan yhteiskunnan turvin, jonka oikeuksia ja suojaa hipit nauttivat ja jota vastaan he taistelevat.

Hippie-liike ei ole järjestäytynyt, eikä sillä ole johtajia. On vaikeata sanoa, johtuuko tämä organisoitumattomuus velttoudesta, viisaudesta vai ulkopuolisista esikuvista, mutta järjestäytymättömyydessään se noudattaa jälleen idän filosofista perintöä, jota intialaisesta uskonnonfilosofiasta ja teosofiasta vaikutteita saanut ja USA:ssa Kaliforniassa korkean elintason keskellä elävä Jiddu Krishnamurti saarnaa.

Jos halutaan kiteyttää hippien ohjelma kolmeen perusohjeeseen, niin ne kuuluvat näin:

1. Hoida omat asiasi, missä hyvänsä sinun on ne hoidettava ja milloin hyvänsä tahdot ne hoitaa.
2. Irrottaudu yhteiskunnasta. Jätä yhteiskunta sellaisena kuin sen tunnet. Jätä se lopullisesti.
3. Pyri vaikuttamaan jokaiseen yhteiskuntaan kuuluvaan henkilöön, jonka voit tavoittaa. Käännytä heidät; jollei huumausaineiden käyttöön niin kuitenkin kauneuteen, rakkauteen, rehellisyyteen ja iloon.

Kalifornian piispa James Pike ja Chicagon yliopistossa toimiva teol. tri Martin E. Marty eivät kokonaan tuomitse hippie-liikettä. Pike näkee hipeissä jotain hyvää, mm. heidän lempyydessään ja hiljentymsävyssään. Marty näkee heidät jonkinlaisina ristiretkeläisinä, jotka hyökkäävät amerikkalaisen yhteiskunnan vallitsevia arvoja vastaan siinä kohdassa, missä on tämän yhteiskunnan suurin heikkous, nimittäin sielukuuden puutteessa.

Englantilainen kulttuurihistorioitsija Arnold J. Toynbee pitää hippie-liikettä punaisena varoitusvalona amerikkalaiselle elämäntyyliin, ja eräs sosiologi on nimittänyt hippejä freudilaiseksi proletariaatiksi.

Hippie-liike näyttää osittain syntyneen väärinkäsitetystä länsimaisesta "vapaudenaatteesta" ja ns. "vapaan kasvatuksen" erheellisestä periaatteesta, jonka mukaan ihmisestä tulee hyvä ja onnellinen, kun häntä ei kasvateta ollenkaan. Se on USA:ssa amerikkalaisen keskiluokan keskuudessa syntynyt ja nähdäkseni ohimenevä ilmiö, jonka leviämistä ovat edistäneet yleisten muotivirtausten leviämiseen vaikuttavat psykologiset tekijät. Liike muistuttaa jonkinlaista joukko-psykoosia, joka saa helpoimmin valtaansa primitiiviset ja epäkypsät yksilöt.

En tahdo väittää, että liike olisi sitä uusprimitivismiä, jota monen kulttuurifilosofin mielestä esiintyy vanhenevan ja parhaan elinvoimansa ammentaneen kulttuurin myöhäisvaiheessa. En myöskään tahdo ennustaa, että se edustaisi sitä pinnallista ja keinotekoista "toista uskonnollisuutta", jonka Oswald Spengler näkee kuuluvan jokaisen suuren kulttuurin sivilisaatiovaiheeseen, mutta yhtäläisyyksiä näihin ilmiöihin on kyllä havaittavissa.

Hippie-liike on merkillinen sekoitus hyvää ja huonoa, amerikkalaista idealismia ja optimismia sekä jäljiteltyä itämaista mystiikkaa ja resignaatiota. Sen ihanteet, rakkaus, rauha, ilo, kauneus ja rehellisyys, ovat luonnollisesti suuria arvoja, mutta kun niitä tavoitellaan huumausaineiden, työn halveksimisen ja vapaan rakkauden avulla, tällä liikkeellä ei ole sellaisenaan tulevaisuutta.

Niinpä viimeiset tiedot San Franciscosta kertovat, että hippie-liike on jo kuollut ja haudattu kolmipäiväisin juhlallisuuksin ja että sen tilalle tulee vapautta edelleen korostava freebie-liike.

Lauri Hannikainen

Viime kesänä pidettiin Tukholmassa kansainvälisiä tekijänoikeuksia revisoinut konferenssi, johon osallistui edustajia 70 maasta sekä lisäksi useiden valtioiden ja järjestöjen tarkkailijoita. Tarkistuksen kohteena olivat v. 1868 Bernissä solmitun sopimuksen useampaan otteeseen revisoidut määräykset. Yleisenä periaatteena sopimuksessa on ollut kirjailijoiden ja muiden henkisen "omaisuuden" luojien taloudellisen ja moraalisen "omistusoikeuden" suojeleminen.

Tukholman konferenssiin valmistauduttiin huolella Bernin sopimuksen jäsenvaltioissa. Tekijänoikeuksien suojelukysymyksessä oli kv. kanssakäymisessä jouduttu pulmallisiin tilanteisiin, sillä ns. alikehittyneet valtiot olivat ilmaisseet olevan mahdollista, että ne eivät omien etujensa nimissä voi kunnioittaa teollisuusvaltioiden suojakseen laatimia tekijänoikeusäännöksiä. Esim. Kuuba oli julistanut, että se ei ota huomioon tekijänoikeuksia lainkaan, vaan julkaisee vapaasti ulkolaisia henkisiä tuotteita ja antaa samoin vieraiden valtioiden julkaista kuubalaisten vallankumousteoreetikkojen ja runoilijoiden teoksia. Kuuba piti mielipiteensä eikä osallistunut lainkaan konferenssiin. Alikehittyneet valtiot olivat alkuvuonna pitäneet kokouksia ja seminaareja, joissa ennakoitiin jo varsin selvästi, mitä tuleman piti. New Delhissä tammikuussa 1967 pidetyssä seminaarissa suositeltiin tekijänoikeuksien lakkauttamista kokonaisuudessaan Kuuban esimerkkiä seuraten. Intiassa oltiin keväällä sitä mieltä, että Intian olisi parasta erota Bernin sopimuksesta, mikäli alikehittyneille valtioille edullisia tuloksia ei Tukholmassa saataisi aikaan. Uhkaus oli kova, mutta alikehittyneiden valtioiden yhteisrintama saavutti kokouksessa erittäin huomionarvoisia tuloksia, joilla teollisuusvaltioiden luoma sivistys asetetaan jälleen tehokkaasti alikehittyneiden valtioiden koulutuksellisen kehityksen palvelukseen.

Aivan ensiarvoisen tärkeänä kysymyksenä on pidettävä sitä, kuinka kehitysmaat voivat käyttää henkistä pääomaa hyväkseen. Taloudellinen kasvu ei ole mahdollista ilman koulutettua työvoimaa. Useissa alikehittyneissä valtioissa ei ole tarpeeksi eri alojen asiantuntijoita, jotka pystyisivät kirjoittamaan oppikirjoja. Teollisuusvaltioissa tutkimustyö on kehittynyt pitkälle. Mikäli teollisuusvaltiot vaikeuttavat tekijänoikeussäännöksillä kehitysmaiden mahdollisuuksia käyttää hyväkseen kaikki mahdollinen hyöty väestönsä koulutuksessa, on kehitysmaiden katkeruus varsin ymmärrettävää. Kustannusoikeuksien luovuttaminen "hyvästä hinnasta" kehitysmaille vaikeuttaa aivan varmasti alikehittyneestä maasta kehitysmaaksi siirtymistä. Hiiteen imperialistien taloudelliset edut!

Kehitysapu-ajattelu on todella kehittynyt toisen maailmansodan

jälkeen. Se on saavuttanut kunnioitetun aseman juhlapuheissa. Kaikilla aloilla teollisuusvaltiot ovat joutuneet kuitenkin lyömään jarrut päälle, sillä kehitysmaat eivät ole mitään huonoja kaasun polkijoita. GATT turvaa teollisuusvaltioita, UNCTADssa alikehittyneiden valtioiden enemmistö ei ole saanut enemmistöpäätöksiä täytäntöön. YKn kehitysapuvarat vastannevat yhtä kahvitaukoa maailman vuosittaisista asevarustelumenoista. Sen sijaan UNESCO on kääntynyt korkeakulttuurista kehitysapu-ajatteluun, ja nyt Bernin tekijänoikeussopimusta muutettiin, ei sähkökitaran vaan tam-tam-rumpujen tahdissa.

Selostan tässä niitä järjestyttäviä sääntöjä, jotka kokous lähes yksimielisesti hyväksyi:

— Ns. kehitysmailla on oikeus kolmen vuoden kuluttua julkaisemisesta julkaista uusintapainoksena tai käännöksenä ulkomaisia teoksia, joita käytetään ko. maassa sen oman harkinnan mukaan ”yksinomaan opetus-, opiskelu- tai tutkimustarkoituksiin”. Ko. maa itse arvioi ”oikeudenmukaisen” korvauksen suorittamisen tekijänoikeuden haltijalle.

— Sivistyksellisillä ja kulttuuriperusteilla kehitysmailla on niinkään laajat oikeudet julkaista ulkomaista kirjallisuutta. Tässäkin tapauksessa ko. valtiolla on velvollisuus suorittaa harkitsemansa korvaus.

Molemmissa edellisissä tapauksissa mainitunlaisia kirjoja voidaan viedä saman kielialueen kehitysmaasta toiseen, esim. arabimaasta toiseen. Sen sijaan teollisuusvaltioihin ei niitä voida viedä. Korvausta koskevat ohjeet pyritään tietenkin määrittelemään uudessa tekijänoikeuksia käsittelevässä järjestössä WIPOssa. Ottamalla Intia esimerkiksi voidaan mainita Times of India-lehden mukaan, että Intian määräämää korvausta ei voida viedä pois Intiasta.

— Mikäli teoksen tekijä ei kymmenen vuoden kuluessa julkaisemisesta ole antanut oikeuksia kirjansa kääntämiseen, teos tulee yleiseen käyttöön ilman mitään korvauksen suorittamisvelvoitusta.

Vain kolme valtiota pidättyi äänestämästä muutospöytäkirjan puolesta. Ne olivat Irlanti ja Hollanti, jotka tosin ovat jo ilmoittaneet allekirjoittavansa pöytäkirjan, sekä Englanti, joka pidättyi englantilaisten kirjailija- ja kustantajapiirien esittämän jyrkän vastalauseen vuoksi.

Kehitysmaiden etujen huomioiminen tapahtui teollisuusvaltioiden yhden suppean kansanosan kustannuksella. Kirjailijat, lukuunottamatta harvoja poikkeuksia, eivät yleensä nauti kovinkaan leveää leipää täällä liikemiesten maailmassa. Selvältä tuntuu, että jos valtiovalta liittyy kansainvälisiin sitoumuksiin, se on velvollinen huolehtimaan valtionsisäisessä elämässä siitä, että kärsimään joutuvan kansanosan asemaa parannetaan. Valtiovalta on siten velvollinen pitämään huolta siitä, etteivät kirjailijat kuole nälkään ja että kustantajat voivat edelleen julkaista korkeatasoisia, mutta taloudellisesti vähemmän kannattavia teoksia.

TAAS UUTTA FROMMILTA

ERICH FROMM

HYVÄN JA PAHAN VÄLILLÄ

Nyt ilmestyneessä teoksessaan maailmankuulu filosofi ja psykiatri tutkii niitä ihmisessä piileviä voimia, jotka osoittavat että kuoleman rakastaminen on patologista ja elämän rakastaminen normaalia. Kirjan viimeisessä luvussa hän osoittaa, että ihminen on vapaa tekemään valinnan hyvän ja pahan välillä.

Teos kuuluu Ihminen ja maailma-sarjaan, jossa on aikaisemmin ilmestynyt seuraavat teokset:

Teilhard de Chardin, Tapaus ihminen
Lecomte du Noüy, Ihmisen tulevaisuus
Urho Harva, Ihminen hyvinvointivaltiossa
Erich Fromm, Ihmisen osa
Arthur Jores, Ihminen ja hänen sairautensa
Leszek Kolakowski, Ihminen ilman vaihtoehtoa
P. H. Vigor, Marxismi
Betty Friedan, Naisellisuuden harhat

KIRJAYHTYMÄ

Kari Lagerspetz: Eläin ja kone, WSOY 1966.

Lennart Pinomaa (toim.): Saako ihminen vastauksen, WSOY 1967.

Eero Saarenheimo (toim.): Aikamme kaksi kulttuuria, WSOY 1967.

Joachim Bodamer: Ihminen vailla

minuutta, suom. T. Sulonen, WSOY 1966.

Bertrand Russell: Filosofiaa jokamiehelle, suom. K. Sutinen, 3 p., WSOY 1967.

Johan Huizinga: Leikkivä ihminen, suom. S. Salomaa, WSOY 1967.

Muutama vuosi sitten teologi T. P. Virkkunen julkaisi mielenkiintoisen ja vaikka varsin subjektiivisen teoksen "Vastaako ihmiselle kukaan?", missä dialogin muodossa muodostettiin yhtenäinen maailmankuva, lähinnä Uuteen Testamenttiin ja tieteen muutamiiin oivaluksiin nojautuen. Teos vaikutti voimakkaasti mm. Rolf Arnkiliin mutta sai tuomionsa Osmo Tiililältä. Nyt on toinen teologi Lennart Pinomaa koonnut lähes samannimisen teoksen, missä tosin esiintyy lisäksi fyysikko, biologi ja filosofi. Tämä teos ei eksy ainakaan liiaksi subjektiivisille poluille, mikä on sekä hyväksi että haitaksi. Ongelmat asetellaan, uusimmat kyseisten alojen saavutukset esiintuodaan, keskitytään teknistyvään maailmaan — mutta itse peruskysymys jätetään taatusti rauhaan tai itsekunkin ratkaistavaksi näiden annettujen osaselvitysten pohjalta.

Biologi Kari Lagerspetz esittelee esseeteoksessaan tieteellisen maailmankuvan ja -käsityksen teorianmuodostuksineen ja popularisoi onnistuneesti tiedettä: ei liian kansantajuisesti eikä myöskään vaikeatajuisesti. Kuitenkin vankka asiantuntemus horjuu heti, kun siirrytään tutkijan spesiaalialoilta hieman kauemmaksi; psykologiaan ympätty Stanley-Jones'n tunneteoriat, mikä väittää emootioita lämpötilan säätelymekanismeista johtuviksi ja perustelee tulosta hiirillä tehdyillä kokeilla, on sekin vastaus, "tieteen viimeinen sana"!

Russellin kolmanteen painokseen ehtinyt "Jokamiehen filosofia" on hauskaa luettavaa. Ironinen, hiukan ärsyttävä ote ja lordin vakaukset sekä sängen tieteellinen katsantokanta käyvät siinä kiistattomasti ilmi. Vastauksia sekään ei liiemmin jaa, mutta osoittaa useissa kohdin, mistä ei ole odotettavissa vastausta; myös viittailut empirismiin ja logikkaan viittaavat pois päin vastauksesta, vaikka voivat auttaa puolitiehen. Parasta kirjassa on dogmaattisuuden ja ennakoiluoloisuuden voimakas vastustus. Se on se "punainen lanka", mitä lordi Russellin tulisi itseensä ensiksi soveltaa.

Reijo Wilenius

FILOSOFIA JA POLITIikka

Selventävä esitys poliittisen ja sosiaalisen ajattelun peruskäsitteiden kehittymisestä ja nykyisestä vaiheesta, Aristoteleesta Marxiin ja yhteiskuntafilosofian uusiin suuntauksiin. Lisänä on laaja lähde- ja asiahakemisto.

150 s. Nid. 11,—

Lars D. Eriksson

PAKKO- AUTTAJAT

Kirja jota tarvitaan ja josta keskustellaan juuri nyt — yhteenveto niistä lukuisista tavoista, joilla yhteiskunta voi puuttua yksilön vapautteen ja itsemääräämisoikeuteen Suomessa. Hyvä tietää-sarja.

188 s. Nid. 11,—

Lionel Kochan

VALLANKUMOUK- SEN VENÄJÄ

1890-1918

Tasapuolinen, laajaan ja osittain ennen tutkimattomaan aineistoon nojautuva tutkielma kehityksestä, jonka seurauksena Venäjän keisarikunnasta tuli Neuvostoliitto.

352 s. 19,—/23,—

Tammi

Saksalainen lääkäri Bodamer on syvästi huolestunut nykyihmisen "minuuden kadottamisesta" eikä syyttä. Teknologiaan mukautunut massaihminen paljastetaan teoksen ensimmäisessä, kerrassaan loistavassa luvussa. Mutta sitten ajaututaan perin lääketieteellisille urille ja parannuskeino, askeesi eli luopuminen epäolennaisesta, tuntuu kovin yleiseltä ja kaavamaiselta, kun sen perustelut ja esittely supistuvat vain aivan muutama sivuun kirjan lopussa. Jälleen ilman vastausta; tosin suuntaa on jo saatu.

Lagerspetz näkee kahden kulttuurin vedenjakajan riittävien ja välttämättömien ehtojen erossa: luonnontiede etsii edellisiä ja humanistit jälkimmäisiä. Englantilainen hallintomies, lordi C. P. Snow, julkaisi kymmenisen vuotta sitten humanistista ja luonnontieteellistä kulttuuria koskevan esseen ja nyt meilläkin on havahduttu huomamaan ongelma ja ottamaan siihen kantaa. "20 kärjessä" eliitistämme mukaanluettuna Snow käsittelee probleemia ja päätyy pääasiassa oman kulttuurinsa apologeetiksi, mutta löytyy joukosta muutamia sillanrakentajiakin. Antologian ainoan naispuheenvuoron esittää Ritva Rainio kielitieteilijänä rakentavassa äänilajissa. Kuitenkin vaikuttaa yhteinen pohja varsin hataralta. Erikoisalojen henkilöitä eivät "suuret linjat" kiinnosta, synteesejä ei synny eikä vastauksia kuulu. Yleisenä asenteena omaksutaan helposti ja nopeasti Wittgensteinin lause: "Worüber man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen" (Mistä ei voida puhua, siitä täytyy vaieta). Onhan ihmisen "tiedon rajat" määritelty kutakuinkin tarkkaan ja eihän kukaan koskaan voi tietenkään vastata vastaamattomiin, oikeastaan turhiin kysymyksiin, joita jotkut mietiskelevät skitsoidit — nuo parantumattomat mystikkoparat — vielä jaksavat hautoa!

Erik Ahlmanin aikoinaan ylistämä hollantilainen kulttuurifilosofi Johan Huizinga pohdiskelee kulttuuriaineksen pohjimmaisista peristä. Hänen vastauksensa, lähinnä etymologisesti perusteltuna, on ehdottomasti: Leikki! Ihminen on siis ensi sijassa h o m o l u d e n s ja tästä perustavasta tosiasiasta voidaan johtaa kaikki kulttuuri, mikä tosin on nykyisin rappeutunut kovin "vakavaksi". Lähes kaikki tätä käsitystä puoltavat asiat ja asenteet on koottu yhteen. Yritys on kiitoksen ansaitseva ja usein kohdin mielenkiintoinen, valaiseva, esim. leikin ja runouden tai musiikin suhteen selvitys, mutta jättää liian vähälle huomiolle sakraalisen alkuperän. Ilmeisen vakavaan probleemaan on saatu näin hyvin epävakava vastaus. Tältä kannalta katsoen eivät nuo nuorison uudistusliikkeet, protestiaallot vanhempien kivikovaa maailmaa vastaan olekaan oikeastaan hassumpia, koska provot, hippit yms. lähtevät erittäin lujasti juuri leikin pohjalta. Huumori kritikoit, ärsyttää ja kiihottaa, mutta ei ratkaise ongelmia, joten tämä vastaus kaikesta huolimatta jättää todellisen vastauksen taaskin vajaaksi.

Positiivisinta kaikesta kuitenkin selvästi on, että vastausta etsitään tavalla tai toisella, ryhmässä ja toisessa niin täällä kuin muualla. Onko lopultakaan vastaus, vastaukset tärkeintä? Varsinkin kun niillä on taipumus kiteytyä, jähmettyä, kanonisoitua, dogmatisoitua ja

institutionalisoitua. Eikö loppujen lopuksi ole kysymys etsimisen, etsijän dynamiikasta: siitä että hän on alituisen vireä, tuore, elinvoimainen ja spontaani. Olisi tunkeuduttava aina vain 'syvemmälle syyhyn' ja senkin syyhyn, vanhan Väinämöisen tietoon olevaisesta ja sitä liikkeellepanevista voimista. Etsimisen kohde ei liene kaukana, ei kuussa tai muissa taivaankappaleissa, tuskin atomin tai sen ytimen hienouksissa, vaan hyvin lähellä, niin lähellä että pelottaa; ihmisessä itsessään. "Gnothi seauthon" kuten kreikkalainen kehoitus kuuluu.

Biologisen teorian spesialisti Lagerspetz kiinnittää huomiota unohtettuun tutkimukseen, nimittäin tutkimuksen tutkimukseen. Sitä ei todellakaan ole paljoa harjoitettu. Katsahtakaamme siihen, mistä koko tutkimus, tiede saa alkunsa, ihmisen ajatteluun. Sen ensisijaisuuteen viittaa jo Descartesin huomio "cogito ergo sum". Tätä merkittävää huomiota on ylenkatsottu, mm. eksistentialistien toimesta. Siinä esilletuotu oivallus on perustavanlaatuinen. Kuitenkin sen edelleen kehittäminen on laiminlyöty. Merkittävä askel ajattelun luonteen selvittämiseen on Rudolf Steinerin äskettäin suomennettu 'Totuus ja tiede'.

Vastaukseen pysähtyminen, sen omistaminen on yhtä turmiollista kuin oleminen ilman vastausta. Todellinen vastaus luo alinomaan uusia kysymyksiä. Tärkeätä tässä prosessissa on kysymyksenasettelu. Sitä korostaa akateemikko G. H. von Wright. Hän painottaa myös sitä merkittävää tosiseikkaa, "että luonnon syysuhteet määräävät tavoitteidemme rationaalisuuden eli järkevyyden". Tämä koskee nimenomaan teknologiaa, mikä uhkaa riistäytyä hallinnastamme.

Kuusi vastausyritystä, joita tarkastelin ylimalkaisesti ja suurpiirteisesti, jäivät varsin vajaiksi ja jättivät sen kuvan, että nykyihminen elää mitä suurimmassa määrin vastausta vailla. Kenties hänellä kuitenkin on viriämässä yhä enemmän mielenkiintoa sellaisen etsimiseen, synteettisen maailmankuvan luomiseen, mikä antaisi lisää selvyyttä ja ryhtiä ihmisen olemiselle, tarkoitusta hänen pyrinnoilleen sekä järjestystä hänen ristiriitaisille tarpeilleensa. Seuraavat vastausyritykset luotaavat varmasti jo pitemmälle.

U s k o T u u k k o

**TOIVOTAMME
HYVÄÄ
UUTTA VUOTTA
JA ROHKENEMME
MUISTUTTAA,
ETTÄ TILAUKSEN
VOI VIELÄ UUDISTAA
OHEISELLA
POSTISIIRTOKORTILLA.
OLEMME TODENNEET,
ETTEI TOIMITTAJIEN
AIKA RIITÄ KUIN
4 NUMEROON
VUODESSA.
SIKSI ON NYT
TILAUSHINTAKIN
VAIN 5 MARKKAA.**